

Anmeldelser

JENS-MARTIN ERIKSEN og FREDERIK STJERNFELT: *Adskillelsens politik – multikulturalisme – ideologi og virkelighed*. Lindhardt og Ringhof. Danmark 2008.

ISBN 978-87-595-2821-1. 498 sider. Kr. 299,95.

At ville hævde en tredje uafhængig position er et dristigt forehavende. Frederik Stjernfelt og Jens-Martin Eriksen gør forsøget i deres bog *Adskillelsens politik*. Risikoen er indlysende: kritikken vil hagle ned fra begge de fløje, som i deres eget billede er modstandere. Stjernfelt og Eriksen tager det givetvis roligt. Pointen med deres bog er netop at lægge afstand til både den venstre- og højrefløj, som i forfatternes øjne reelt indtager ganske ens positioner, når det kommer til spørgsmålet om »kultur«. For begge fløje spiller kulturen en prægnant, hvis ikke afgørende rolle, når indvandringen (særligt den muslimske af slagsen) til Europa skal forstås. Venstrefløjen dyrker det multikulturelle, hvor alskens særkrav til udvalgte minoriteter bør imødekommes, mens højrefløjen dyrker det monokulturelle, hvor nationen med et homogent folk ses som idealet.

Jeg må hellere her bekende kulør. Jeg tilhører højrefløjen. Jeg mener, at kulturer, folk og nationer ikke bare er reelle størrelser, men tillige afgørende sådanne. Jeg definerer mig som en del af et folk (det danske), beboende en nation (den danske), og i en videre betydning er jeg vesterlænding, dvs. jeg bebor og er en del af den kulturkreds, vi som oftest refererer til som den vestlige verden. Derudover er jeg menneske, som alle andre på kloden er det, men denne fælleskategori er for mig at se overordentlig vag, idet det netop er kulturen, der binder mig sammen med andre mennesker, og det er altså også kulturen, der gør, at der findes mennesker, som jeg kun har et meget begrænset fællesskab med. Jeg kunne godt vælge at fornægte mine kulturelle rødder og mit kulturelle tilhørsforhold; jeg kunne slutte mig til en anden kultur, f.eks. den islamiske, eller jeg kunne vælge at definere mig selv som verdensborger, som kosmopolit. Men jeg har ikke tænkt mig at gøre noget sådant, og min påstand er, at det har de færreste tænkt sig, og da slet ikke, hvis de for alvor er tvunget til at forholde sig til, hvor de kommer fra, og hvor de hører til. Jeg vil løbende forsøge at underbygge denne påstand, men for nu rækker det at sige, at jeg er til dels splittet

Anmeldelser

mellem det, som samfundsforskere sædvanligvis sigter til, når de taler om aktører og strukturer, om menneskets (næsten) frie vilje *contra* determineringen af det enkelte menneske *qua* dets oprindelige udgangspunkt i en bestemt kultur. På et *kontinuum* indtager Stjernfelt og Eriksen en udpræget aktørposition, hvorefter de mener, at menneskets gøren og laden i meget høj grad bestemmes ud fra et frit valg. Jeg indtager modsvarende en position på den anden side af midten set i forhold til Stjernfelt og Eriksens. Men som jeg skal vende tilbage til mod slutningen, så er Stjernfelt og Eriksen til gengæld, så vidt jeg kan se, udpræget deterministiske, når det kommer til at fastslå betydningen af de udviklingstræk, der efter sigende er gældende for nærværende, ikke mindst når begrebet globalisering anvendes. Det er med andre ord ikke så entydigt, hvor de forskellige fløje placerer sig med hensyn til aktørens henholdsvis strukturens rolle.

Stjernfelt og Eriksen på den ene side og undertegnede på den anden (jeg udelader her venstrefløjens position) er enige om, at vi de senere år har været vidner til et stigende antal anslag mod ytringsfriheden. Vi er langt fra entydigt enige om, hvor disse trusler stammer fra, og hvor de dybereliggende årsager til truslerne skal søges. Men personligt iler jeg med at tilkendegive min støtte til Stjernfelt og Eriksens kamp mod trusler mod ytringsfriheden, det være sig i form af dødstrusler mod tegnere eller i forhold til trusler mod religionskritik af enhver slags. Jeg er omvendt allerede her nødt til at påpege, at Stjernfelt og Eriksen efter min mening gør sig skyldige i en selektiv læsning, når de skal identificere disse trusler. Med fare for at psykologisere vil jeg hævde, at Stjernfelt og Eriksens generelle aversion mod religion overhovedet gør dem i for høj grad immune over for en skelnen imellem fænomenerne. Dette er for mig at se alvorligt, da værdien af et fremstød imod trusler mod det åbne samfund, der ikke tager højde for afgørende forskelle mellem truslerne, let kan blive tvivlsom. Hvis man har vanskeligt ved at sondre mellem æbler og pærer, risikerer man at forfejle sit mål, og man kommer i værste fald til at medvirke til en begrebsforvirring, der ikke er gavnlig, når målet i øvrigt er forsvaret for det frie samfund.

Anmeldelser

Som det forhåbentlig kan læses, finder jeg, at Stjernfelt og Eriksen på en række områder har gjort en fortjenstfuld indsats, men omvendt har jeg også en række bemærkninger. Seks er det blevet til i alt, og jeg vil tage dem fra en ende af.

Forsvar for multi

Allerede på s. 12 skriver Jens-Martin Eriksen (som har forfattet bogens første kapitel), at »De fleste kan nok blive enige om, at multikulturalisme i den første „bløde“ betydning er uproblematisk – mens multikulturalisme i den „hårdeste“ betydning er et betænkeligt projekt«. Eriksen henviser her til den segregering/adskillelse, som følger af mange kulturer på det samme territorium. Men at skrive, at »De fleste kan nok blive enige om« er at tage som gidsler de, der ud fra både intuition og erfaring vil hævde, at et multikulturelt samfund er problematisk, allerede på grund af *multi*. Hvis man nemlig hævder, som jeg gør, at »de mange« (kulturer) på det samme territorium i sig selv med stor sandsynlighed vil afføde en række problemer, så bliver Eriksens udsagn voldsomt værdiladet og i hvert fald ikke et, han burde kunne forvente, at et flertal vil skrive under på.

Tilsvarende taler Eriksen på s. 26 om »det multikulturelle samfund, som er den kollektive og populære drøm i Europa«. Udsagnet vidner om en lidt naiv og elitær tilgang til diskussionerne i Europa i dag i 2008 om fremtiden for kontinentet, hvor Eriksen taler om en »drøm«, som ikke deles af flertallet af europæere. Eriksen kunne med et vælgerflertal i ryggen i stedet have skrevet, at et flertal af europæerne er bekymrede over udviklingen og over det tab af identitet, som denne udvikling medfører.

På s. 160 hævder Stjernfelt (som har forfattet bogens andet kapitel), at »Det kunne sagtens være tilfældet, at kulturerne er forskellige, men at der alligevel findes et sæt sande værdier eller sande indsigter, de forskellige kulturer kan dømmes på – evt. et sæt af sandheder, vi endnu ikke har indset til bunds«. Jamen, det kunne det da. Men det kunne modsvarende også være, at der ikke findes et sådant sæt sande værdier, »de forskellige kulturer kan dømmes på«. Der er tale om et rent postulat, og man kunne med større ret hævde, at det seneste tiårs

Anmeldelser

udvikling i Europa har demonstreret, at det ikke er muligt at finde de fællesværdier, som forfatterne, i kraft af deres oplysningsposition, hævder er potentielt til stede.

I det afsluttende kapitel skriver Stjernfelt og Eriksen, at »Hvis der skal være en multikulturalisme, skal det være uden kulturalisme«. Udsagnet har mest karakter af besværgelse, idet det bygger på en præmis om, at kulturer er formbare, men det er de kun, hvis det med rimelighed kan påstås, at kulturerne ikke har nogen indre essens, men kun de fortolkninger, som den enkelte kulturs udøver hævder. Og denne fortolkningsret er kun generelt gyldig, hvis det kan demonstreres, at den ikke bare er tænkt, men også praktiseret af flertallet af dens udøvere. Som historiker (hvilket er mit gebet) vil det være overordentlig tvivlsomt at hævde, at denne fortolkningsret generelt har været eller er til stede i islam. Det vil det, fordi eksemplerne på netop islams (inkarneret ved denne religions repræsentanter) insisteren på enhed og derfor på ikke-individualitet er så åbenbare, at udsagnet netop får sin karakter af besværgelse.

Fælles normer

Eriksen spørger på s. 36, om det ikke er nødvendigt, »at et samfund har et *fælles* sæt af grundlæggende normer«. Spørgsmålet er overordentlig relevant, men det nødvendige svar på, hvem der garanterer dette fælles sæt af normer, står foreløbig ubesvaret hen. Vi kommer det måske nærmere på s. 198, hvor Stjernfelt skriver, at

Dette problem [med grupperettighederne] stiller sig ganske anderledes end de individuelle rettigheder, hvor den demokratiske retsstat er subjekt og garant for, at dens statsborgere i lige omfang nyder disse rettigheder, inkarneret i politiske, retslige, uddannelses- og andre institutioner – og hvor de andre statsborgere, qua borgere i samme stat, forpligtes til at anerkende hinandens rettigheder givet i forfatningen«.

Atter forekommer udsagnet indlysende rigtigt, men det er desværre stadig aldeles uklart, hvorledes rettighederne effektueres i praksis. Rent principielt kunne man nemlig udmærket forestille sig en situation, hvor et flertal eller bare et

Anmeldelser

tilstrækkelig voldsparat mindretal ikke ønskede, at disse rettigheder skulle efterleves. I en sådan tilstand vil det være meningsløst at tale om, at det stiller sig »ganske anderledes« med de individuelle rettigheder, hvis disse rettigheder er kommet under pres i en grad, så det ikke længere giver mening at tale om dem som noget faktisk.

På s. 220 taler Stjernfelt om, at det kan være nødvendigt at »kræve restriktioner over for etniske grupper, der krænker menneskerettighederne«. Jeg erklærer mig enig i, at staten skal udøve sin tvangsmagt, hvis det er nødvendigt for at beskytte (enheds)staten. Men Stjernfelt taler fortsat ud fra en teoretisk position, der som sit fundament kun har tanken om en række universelle rettigheder. Stjernfelt gør det ikke klart, om disse rettigheder også har en sandsynlighed for at blive efterlevet i praksis. Og hvad værre er: Stjernfelts aversion mod kultur og hans insistensen på menneskets frie valg gør ham blind for, at der kan være forskel på kulturer.

Stjernfelt skriver i forlængelse af ovenstående, at selv om det enkelte menneske kan rekonstruere sin kultur, så »bør det kun foregå under iagttagelse af de basale normer i et demokrati, retsstat og menneskerettigheder« (s. 233). Og igen må man tilføje: hvem sikrer i praksis disse rettigheder, og er fornemmelsen for overholdelse af rettighederne kulturneutrale?

Islam

På s. 35 er *Adskillelsens politik* befriende direkte, idet Eriksen lader den kinesiske redaktør af internettidsskriftet *Malaysiakini* Steven Gan udtale, at »så lad os være specifikke når vi taler om multikulturalismens udfordringer. Spørgsmålet er islam og denne religions hegemonistiske dogmer over for andre religiøse og etniske grupper«. Ånden slipper her næsten helt ud af flasken. Dog også kun næsten. Eriksen giver nemlig ikke selv udtryk for denne holdning, men lader altså i stedet Steven Gan udtale, at islam og denne religions udøvere udgør en instans og et problem, der er i særklasse for sig. Men udsagnet bringes faktisk i bogen, og det tjener forfatterne til ære, at de således lader en repræsentant for den forfordelte gruppe af kinesere i Malaysia komme så direkte til orde. Lad mig

Anmeldelser

for egen regning tilføje, at det forekommer helt indlysende, at islam udgør et helt særligt problem, der bør adskilles fra al anden indvandring, når vi taler også om Europa.

Et næsten morsomt afsnit forekommer der, hvor Eriksen spørger sociologiprofessor Norani Othman (s. 98), om det ikke er den anti-kolonialistiske position, der har gjort, at islamisterne har fået vind i sejlene ved at hævde en ikke-individualistisk position i modsætning til tanken om universelle (vestligt opfundne) rettigheder. Norani Othman svarer, at »Ja, det er et perspektiv, som man kan anlægge. Men vi selv, i *Sisters-in-Islam*, søger dog ikke først og fremmest at hente inspiration til en universalistisk baseret humanisme og rettighedstænkning i vestlige ideer, men i de kilder, som vi finder i Koranen«. Så meget for det universelle og velkommen til det partikulære. Norani Othman er i Stjernfelt og Eriksens bog en af de lysende fakler for fred og fordragelighed, symboliseret ved det, forfatterne kalder den »bløde« multikulturalisme, og alligevel sidder læseren tilbage med indtrykket af en stålsat »anden«, der forsøger at udlede sine »universelle« tanker fra et entydigt særskilt udgangspunkt, i dette tilfælde det islamiske.

I note 20 (s. 463) forsøger forfatterne at balancere mellem de to yderpunkter, der enten vil karakterisere islam som en fredens eller en krigens religion. Budskabet bliver således, at islam ikke har nogen essens, men kun fortolkninger. Jeg skal hilse og sige, at denne påstand er ekstremt værdiladet og derfor ikke udgør nogen uafhængig kategori, men i stedet en bastant stillingtagen. Hvis islam nemlig kun er fortolkning, blegner den videnskabelige mulighed for at skelne mellem fænomenerne, i dette tilfælde mellem islam og f.eks. kristendom. Jeg er klar over, at påstanden i note 20 hænger snævert sammen med forfatternes hypotese overhovedet – nemlig at der eksisterer en universalitet på tværs af kulturer og religioner – men udsagnet viser, at forfatterne ikke ønsker eller evner at undersøge, om der er fænomener (som f.eks. islam), der i højere grad end andre vanskeliggør en tolerant omgang mellem mennesker. Og jeg har så naturligvis også sagt, at forfatternes tese i det hele taget er problematisk.

Anmeldelser

På s. 375 inviterer forfatterne til bunkebryllup, og det hedder således, at »Muslimerne har deres islamister, den resterende del af samfundet har deres nationalister, og begge generaliserer modstanderen ud over alle grænser«. Bogens glimrende redegørende dele taget i betragtning er det forbløffende, at forfatterne så ureflekteret bundter islamisme og nationalisme sammen, eller, som jeg selv ville udtrykke det, islam og det nationale. Når bortses fra forskruede grupperinger af mere eller mindre nazistisk tilsnit, så er de nationale rørelser i Europa i dag nærmest entydigt fortalere for hævdelser af de klassiske frihedsrettigheder, retten til at ytre sig, retten til at forsamles osv., og sammenstillingen af – for nu at bruge forfatternes eget vokabularium – islamisme og nationalisme bliver følgelig absurd. Det er nærliggende at konkludere, at forfatternes væmmelse ved enhver form for påpejning af kulturens betydning gør dem ude af stand til at differentiere mellem imamer, der vil et teokrati, og nationalt sindede, der ønsker at forsvare europæernes hævdvundne frihedsrettigheder.

Kristendom

Når islam ikke kan skelnes fra kristendom (eller fra noget som helst andet religiøst fænomen for den sags skyld), kan kristendom selvsagt ikke skelnes fra islam. Stjernfelt skriver på s. 230, at »hvis den grasserende religiøse genortodoksificering i både islam og kristendom har baggrund i en reaktion mod den liberale rettighedskultur... ja, så er multikulturalismen jo som aktør en del af problemet«. Det er bestemt en overvejelse værd, hvor stor en rolle kristendommen på det symbolske plan skal spille i menneskers daglige gøren og laden, men igen er det unuanceret ud i det groteske at sammenstille de to fænomener, som var de ens. Måtte jeg sagtmodigt anbefale forfatterne f.eks. at opsøge hjemmesiden www.thereligionofpeace.com, og de vil dér finde en opgørelse over, hvor mange terrorangreb der er blevet udført i islams navn siden den 11. september 2001. Forfatterne vil modsvarende få vanskeligheder med at finde oplysninger om tilsvarende forbrydelser begået i kristendommens navn. Der var for en del år siden i USA en abortmodstander, der skød og dræbte en

Anmeldelser

abortlæge. Forbryderen blev behørigt og retmæssigt straffet. Derudover tvivler jeg på, at Stjernfelt og Eriksen kan finde eksempler, der på nogen måde kan retfærdiggøre deres hævde af paritet imellem islam og kristendom, når det kommer til viljen til at bruge vold. At der så på nogle områder finder en eller anden grad af »genkristning« sted, vil jeg ikke bestride, men det er blot nærliggende at se en sådan »vækkelse« som først og fremmest affødt af truslen fra islam og ikke som en »grasserende genortodoksificering i både islam og kristendom«.

På s. 373f. citerer forfatterne fra Gamle Testamente for at vise, at også andre skrifter end Koranen indeholder barbariske bud om den rette handlemåde. Da forfatterne (på s. 374) når frem til Det nye Testamente, må de imidlertid lade sig nøje med en lignelse, »der kan tolkes som en legitimation for inkquisition mod de, der forsager Jesus Kristus«. Problemet er blot, at der skal opbydes mere end almindelig god vilje for at lade lignelsen om Vintræet fra Johannesevangeliet blive til en blodtørstig fordring om mord på anderledes tænkende. Med risiko for at blive kaldt perfid vil jeg hævde, at Stjernfelt og Eriksen har været rigtig kede af ikke at kunne finde noget mere hårdtslående materiale i Nye Testamente. Forfatternes aversion mod alt, der hedder religion, illustreres allertydeligst her, hvor man som læser forbløffes over, at Stjernfelt og Eriksen åbenbart selv mener, at de har sat alle ikke-rationalisterne på plads.

Et par mellemspill under bæltstedet

Sagligt set springer kæden helt af for forfatterne, når de på s. 281 sammenstiller Asmaa Abdol-Hamid og Søren Krarup. Det hedder her, at »Man sidder indimellem tilbage med det indtryk, at ingen af dem synes at spille rent ud med, hvad de dybest set går ind for som deres respektive politiske mål – hvor omfattende en politisk rolle deres to »kulturer« skal ende med at spille«. Kan forfatterne godtgøre med ét eneste eksempel, at Søren Krarup har sat spørgsmålstejn ved den demokratiske styreform i Danmark? Kan forfatterne omvendt være et sekund i tvivl om, at Asmaa Abdol-Hamid ved ikke længere at

Anmeldelser

ville give mænd hånden utvetydigt har inddelt menneskene i de rene og de urene, i de rigtige og de forkerte mennesker?

Helt tilsvarende kalder forfatterne forfatter og journalist Helle Merete Brix og islamisten Omar Bakri Muhammad for »homologe« (af samme slags) partnere. Den første har i skrift og tale advokeret for en sekulær og demokratisk samfundsorden, mens den anden for nogle år siden udtalte, at islams sorte fane ville komme til at veje over *Downing Street*. Den første er fortaler for retsstaten, den anden for teokratiet. Jeg fristes til at opfordre Stjernfelt og Eriksen til at læse på lektionen.

Om hvem det er, der tror på skæbnen

I mit sidste punkt vil jeg vende tilbage til det med aktørerne *contra* strukturerne. Der er ingen tvivl om, at jeg hælder en hel del til det strukturelle, når vi taler om kulturens betydning. Modsat mener Stjernfelt og Eriksen, at kulturer er i høj grad plastiske, og at menneskers handlinger bestemmes af snart sagt alt muligt andet end kulturen. Når det kommer til at forstå den udvikling, som den vestlige verden gennemløber i disse år, er det imidlertid Stjernfelt og Eriksen, der bliver fatalister, så det forstår. Intetsteds på de mange sider gør forfatterne sig nogen tanker om de konsekvenser, som især en række europæiske lande har måttet erfare som følge af ikke mindst den muslimske indvandring gennem de seneste årtier. Konsekvenser som grov og hastigt stigende kriminalitet, religiøs fanatisme helt overvejende udøvet af muslimer samt en tiltagende fremmedgørelse af de dårligst stillede europæere i kraft af segregeringen af deres lokalsamfund lades aldeles ufortalt af Stjernfelt og Eriksen. Det er, som om det ikke vedrører dem, som om der blot er tale om krusninger på en overflade, forfatterne derfor ikke finder det værd at bruge deres tid på.

Hvis man, som jeg, mener, at de europæiske lande er på en potentiel katastrofekurs, og at udstikningen af denne kurs har bund i forkerte politiske beslutninger, så frigøres et potentiale for politisk handling og for en erkendelse af, at der kan føres en anderledes politik. Så bliver det pludselig muligt helt eller næsten at standse indvandringen fra tredjeverdenslande/muslimske lande til

Anmeldelser

Europa, og så begynder de ansvarlige politikere (med et garanteret meget stort vælgerflertal bag sig) at formulere en assimilationspolitik i forhold til de indvandrere, der allerede er kommet til Europa, og den opsplitning af kontinentet mellem indbyrdes stridende kulturer på de samme territorier, som vil være en stensikker følge af at lade stå til, vil blive bragt til standsning.

Det er således ikke uden munterhed, at jeg kan slutte af med at fastslå (*Adskillelsens politik*s ubetvivlelige kvaliteter til trods), at Stjernfelt og Eriksen på et helt afgørende område – i høj grad også i forhold til deres egen oplysningsposition – bliver lige præcis så deterministiske, som de ellers har gjort sig så store anstrengelser for at vise, at alle de andre er.

Morten Uhrskov Jensen